

DUCH WOLNOŚCI I WIERNOŚĆ PRAWU CHRYSYSTUSA WEDŁUG GAL 6,1-10

ks. Andrzej Posadzy

1. WSTĘP

List do Galatów jest jednym z najczęściej komentowanych tekstów Nowego Testamentu, a chyba nawet całej Biblii. Został zdefiniowany jako «manifest uniwersalizmu Kościoła»¹ oraz «*carta magna* chrześcijańskiej wolności»². Znajdują się w nim wszystkie najważniejsze elementy nauczania św. Pawła³. Stanowi dzieło pełne mocnych napomnień, argumentów teologicznych, a także wielu szczegółów z życia i działalności tego Apostoła. Jest świadectwem jego gorliwej pracy apostołskiej.

Z tych powodów *List* można nazwać jednym z najważniejszych historycznych i teologicznych dokumentów wczesnego chrześcijaństwa, pierwszym pełnym wyrazem oryginalnej teologii pawłowej i ważnym źródłem informacji o najwcześniejszym okresie historii chrześcijaństwa⁴.

Na ogół mieszkańców Galacji utożsamia się z plemionami celtyckimi lub galijskimi, osiadłymi około trzeciego wieku przed Chrystusem w centralnej części Azji Mniejszej, na przedmieściach obecnego miasta tureckiego – Ankary⁵. Po śmierci ostatniego króla celtyckiego Aminty, Galacja stała się

¹ Zob. LA BIBBIA. *Parola di Dio scritta per noi*, I-III, Milano 1973, tu III, 691.

² Zob. M. ZERWICK, *Der Brief an die Galater*, Düsseldorf 1964, 15.

³ Zob. A. VIARD, *Lettera ai Galati*, SBi (Sources Bibliques), Roma 1973, 11.

⁴ Zob. H.D. BETZ, «List do Galatów», w P.J. ACHTEMEIER, ed., *Encyklopedia Biblijna*, Warszawa 1999, 679-681, tu 679.

⁵ «Już prawdopodobnie w VI w. przed Chr. plemiona celtyckie osiadły w Galii, a stąd rozeszły się aż do Dunaju. Pod koniec III w. przeszły przez Macedonię i Tesalię, dotarły, – w liczbie ok. 200 tys. wojowników – w okolice Delf i tu zostały rozbite w r. 279. Inne plemiona celtyckie (Trokmowie, Tolistobogowie, Tektosagowie), nie biorąc udziału w powyższej wyprawie, w tym czasie przez cieśninę Hellespont

jedną z prowincji rzymskich. Ludność ta bardzo pielęgnowała swoje tradycje narodowe posługując się, jeszcze w czasach św. Hieronima, ojczystym językiem celtyckim. Mieszkańcy Galacji mieli wśród mieszkańców sąsiednich prowincji złą reputację – uważano ich za barbarzyńców i ludzi żyjących w bezprawiu⁶

W czasie swoich podróży Paweł przeszedł region Galacji dwa razy: podczas swej drugiej wyprawy apostołskiej (Dz 16,6) i na początku trzeciej (Dz 18,23)⁷ Założona przez niego wspólnota składała się w prawie wyłącznie (zob. Gal 4,8; 5,3; 6,12) z nawróconych pogan⁸ Mieszkańcy Galacji przyjęli Ewangelię ogłoszoną przez Pawła z wielkim entuzjazmem (Gal 1,6.8; 3,1; 4,6.9.13) i przez pewien czas pozostawali wierni wyłożonej im nauce. W pewnym jednak momencie zaczęły wewnątrz wspólnoty pojawiać się nowe nauki, nowe doktryny, przyniesione prawdopodobnie z Jerozolimy przez nawróconych Żydów lub przez chrześcijan, określanych przez samego Pawła przydomkiem «żydujących»⁹ Głosili oni inne nauki niż Apostoł –

wkroczyły do Azji Mniejszej (lata: 278-277). Do nich dołączyły niedobitki pierwszej grupy, tak że liczbę wojowników oblicza się na 10 tys. Wojsko to stanęły pod rozkazami Nikomeda, króla Bitynii, i cała Mała Azja została ogarnięta wojną. Dopiero król Pergamonu, Attalos I, pokonał ich w r. 232. W wyniku tej klęski osiedlili się oni w okolicy miast: Tavium, Pesynunt, Ancyra (dzisiejsza Ankara)» (E. SZYMANEK, *Wykład Pisma Świętego Nowego Testamentu*, Poznań 1990, 325).

⁶ Zob. F. MUSSNER, *Lettera ai Galati*, CTNT (Commentario teologico del Nuovo Testamento), Brescia 1987, 41.

⁷ Gdybyśmy założyli, że Paweł napisał *List* zaraz po ostatniej wizycie w Antiochii, jako datę powstania moglibyśmy podać rok 54. Ponieważ jednak dzieło to jest bardzo zbliżone do *Listu do Rzymian* i *Drugiego Listu do Koryntian*, datę należy przesunąć na rok 57, zob. J. BLIGHT, *La Lettera ai Galati. Una discussione su un'epistola di S. Paolo*, Roma 1973, 25. Jednak co do tego nie możemy być pewni. Mussner np. uważa, że «poichè non si può prendere in considerazione Efeso come luogo di composizione, l'apostolo probabilmente ha scritto la lettera ai Galati dalla Macedonia, dove, secondo Atti 20,1, egli si era recato venendo da Efeso. (...) In tal caso, la lettera potrebbe essere stata scritta a Filippi, Tesalonica o Berea (Atti 20,2), nell'anno 55. Se si posticipa il soggiorno dell'apostolo in Efeso, la composizione della lettera andrà posta nell'autunno del 57» (F. MUSSNER, *Lettera ai Galati*, 50). Pojawiają się również problemy z dokładnym określeniem krainy, zwanej Galacją. W tej kwestii zobacz B. CORSANI, *Lettera ai Galati*, CSANT 9 (Commentario storico ed esegetico all'Antico e al Nuovo Testamento), Genova 1990, 16-20.

⁸ Schlier uważa, że «la lettera è scritta, con ogni probabilità, a diverse comunità cristiane, collegate fra loro ed esposte alle stesse influenze, nella regione della Galazia» (H. SCHLIER, *Lettera ai Galati*, Paideia, BSB 3 [Biblioteca di studi biblici], Brescia 1965, 15).

⁹ Według niektórych uczonych chrześcijanie ci byli przekonani o konieczności obrzezania, zob. J. MUNCK, *Paulus und die Heilsgeschichte*, Copenhagen 1954, 14-16. Zdaniem innych, obrzezanie zostało jedynie zaproponowane chrześcijanom, dla

przede wszystkim to, że zbawienie obiecane przez Chrystusa wszystkim wierzącym zależy od wiernego przestrzegania prawa żydowskiego, zwłaszcza od obrzędu obrzezania (zob. Gal 6,12). W ich rozumieniu jedynie prawo mojżeszowe daje gwarancję udziału chrześcijan w błogosławieństwie abrahamowym, które zaktualizowało się w Jezusie¹⁰

List do Galatów napisany według wszelkich prawideł retoryki greckiej z niektórymi modulacjami retoryki hebrajskiej¹¹ Znajdziemy w nim zatem takie podstawowe części jak *praescriptum*, *corpus*, *exordium*, *propositio*, *peroratio*, *esortatio* i *postscriptum*. Nie zapominajmy jednakże, że Paweł zawsze pozostał wierny swemu żydowskiemu pochodzeniu, stąd trudno znaleźć w jego pismach wszystkie elementy epistolografii, jakimi posługiwali się Cyceeron czy Seneka. Jego dzieła są przede wszystkim pismami apologetycznymi, w których z całą siłą broni fundamentów Ewangelii przez niego głoszonej. Wychodząc od konkretnej sytuacji życiowej, Apostoł stara się naprowadzić chrześcijan na drogę prawdy. Co więcej, *Listy* pisane przez Pawła nie były czytane jedynie przez jedną czy drugą osobę, ale wszystkim chrześcijanom zebranych w gminie. Były to zatem swoistego rodzaju okólniki, które zawierały treści dla wszystkich członków danej wspólnoty. Stąd nie należy szukać w *Listach* pawłowych wielkich kompozycji retorycznych¹²

uniknięcia zatargów doktrynalnych z Żydami, zob. W. SCHMITHALS, *Die Häretiker in Galatien*, ZNW 47 (1956) 25-67.

¹⁰ Powinniśmy rozumieć tę sytuację jak najbardziej poważnie i z pewnością nie jako coś marginalnego. Kryzys wywołany został na samym początku istnienia Kościoła. Musiał on zmagać się z różnymi błędami i ideami, rodzącymi się bardzo często nie tyle z braku dobrej woli, co raczej gorliwości. Paweł zdaje sobie sprawę, że musi obronić «prawdą Ewangelii» (Gal 2,10), zob. BIBBIA TOB, *Nuovo Testamento*, (Traduction Oecumenique de la Bible), Torino 1972, 563.

¹¹ Kompozycja retoryczna *Listu do Galatów* prezentuje się w następujący sposób: 1. *Praescriptum* (1,1-5). 2. *Exordium* (1,6-10). 3. Teza generalna (1,11-12). 4. Pierwsza prezentacja (1,13-2,21): autobiografia narracyjna (1,13-2,14) i peroracja (2,15-21). 5. Druga prezentacja (3,1-4,7): apostrof (3,1-5), *midrasz haggadyczny* (3,6-29) i peroracja (4,1-7). 6. Trzecia prezentacja (4,8-5,12): apostrof (4,8-11), *midrasz haggadyczny* i peroracja (5,2-12). 7. Czwarta prezentacja (5,13-6,10): apostrof (5,13-15), *midrasz haggadyczny* (5,16-6,10). 8. *Postscriptum* (6,11-18), zob. A. PITTA, *Disposizione e messaggio della Lettera ai Galati. Analisi retorico-letteraria*, AB 131 (Analecta Biblica), Roma 1992, 13-41.

¹² Ciekawą uwagę podaje w swym komentarzu Deissmann. Według niego w epistolografii pierwszego stulecia po Chrystusie wyraźnie rozróżniano «list» od «epistoły». O ile «list» wyróżniał się spontanicznością w treści i bezpośredniością wypowiedzi (napisany prawie zawsze pod wpływem jakichś niepokojących bądź radosnych wieści) o tyle «epistoła» była pismem przemyślanym, wyważonym, logicznym i ułożonym według ówczesnych prawideł retorycznych, zob. A. DEISSMANN, *Licht vom Ostern*, Tübingen 1923⁴, 194-195. Wszystkie dzieła św. Pawła A. Deissmann zaliczył do «listów», a nie «epistoł».

2. KONTEKST GAL 6,1-10

Bezpośrednim powodem napisania przez Pawła *Listu* były niepokojące wieści z Galacji. Okazało się, że «fałszywi doktorzy», którzy przybyli do wspólnoty nakazywali nawróconym z pogaństwa chrześcijanom przyjmowanie zwyczajów żydowskich, z obowiązkiem obrzezania włącznie¹³

Niebezpieczeństwo zagrażające wspólnocie było poważne, a dotyczyło przede wszystkim kwestii, czy rodzące się chrześcijaństwo pozostanie wewnątrz judaizmu i przemieni się w jeszcze jedną sektę, bądź grupę charyzmatyczną, podobną chociażby od esseńczyków, czy wspólnoty z Qumran, czy też oddzieli się swoją doktryną od religii mozaistycznej, stając się właściwą i integralną wspólnotą Kościoła Jezusa Chrystusa.

Na takie niszczenie jego pracy apostołskiej przez «doktorów» Paweł nie mógł pozwolić i musiał zareagować. Jego replika jest bardzo gwałtowna. Z całą stanowczością swego autorytetu atakuje twierdzenia «fałszywych doktorów», zamieszczając jednocześnie cały szereg argumentów i refleksji na udowodnienie swojej racji oraz obalając te, które przedstawiali adwersarze. Jego słowa są niejednokrotnie bardzo mocne. Swoich rywali nazywa «jakimiś ludźmi, którzy sieją zamęt» (1,7), «którzy podburzają» (5,12) i szukają jedynie «względów ludzkich» (6,12).

3. GŁÓWNE TEMATY TEOLOGICZNE GAL 6,1-10

Cały *List do Galatów* jest w swej treści bardzo radykalny¹⁴. Jest świadectwem żywej troski Apostoła o młodą wspólnotę galacką. Prezentuje go

¹³ «I falsi dottori che erano arrivati in Galazia andavano evidentemente in giro a dire ai suoi Gentili convertiti che se volevano essere salvati, essi dovevano “giudaizzare” cioè che dovevano adottare la maniera di vita giudaica, sottomettendosi alla circoncisione e osservando la legge di Mosè come veniva spiegata dagli scribi» (J. BLIGHT, *La lettera ai Galati. Una discussione su un'epistola di S. Paolo*, 49).

¹⁴ Gal 6,1-10 jest częścią czwartej prezentacji (Gal 5,13-6,10), ale bardzo łatwo ją można wydzielić jako mikrojedność. Przede wszystkim aklamacja «bracia» (6,1) jasno wskazuje na chęć podjęcia nowej myśli przez autora. Również emfaticzne «a zatem» z wiersza dziesiątego jest ewidentnie konkluzją wcześniejszych wypowiedzi, zob. H.D. BETZ, *Galatians*, Philadelphia 1979, 291; F.F. BRUCE, *The Epistle of Paul to the Galatians. A Commentary on the Greek Text*, Exeter 1982, 259; F.J. MATERA, *Galatians*, Collegeville 1992, 212-213; J. ROHDE, *Der Brief des Paulus an die Galater*, Berlin 1989, 257. Z punktu widzenia retorycznego poszczególne fragmenty Gal 5,13-6,10 są ze sobą powiązane. «Duch łagodności» z Gal 6,1 łączy się z «łagodnością» jaką daje chrześcijaninowi Duch (Gal 5,23). Antyteza pomiędzy «ciałem» i «duchem» (Gal 6,8) jest echem wcześniejszych wypowiedzi Apostoła (Gal 5,17-25). Również aspekt eschatologiczny, ukazany w Gal 6,5-10, był już wcześniej przez Pawła eksponowany (Gal 5,21).

jako gorliwego ucznia Chrystusa, zaangażowanego w sprawy Kościoła i obdarzonego autentycznym autorytetem apostołskim. Jest także pełen wątków osobistych. Na przemian występują w nim gniew i smutek, surowość wobec przeciwników i łagodność wobec adresatów.

Jednym z piękniejszych fragmentów, w których Paweł zawarł swoje ostatnie pouczenia i wskazówki dla pozostających wiernymi Ewangelii mieszkańców Galacji, zwanymi przez Pawła «osobami duchowymi», jest szósty rozdział dzieła. Koncentruje się on na kwestii ukazania różnicy pomiędzy chrześcijanami żyjącymi według Ducha (πνευματικοί) a «zwodzicielami», «występnymi» (παραπτώματοι)¹⁵ Paweł próbuje tutaj odpowiedzieć na pytania, czym powinno charakteryzować się życie prawdziwego chrześcijanina i na czym polega doskonałe «wypełnienie» prawa Chrystusa? A ponadto jak zachować się wobec tych, którzy dopuścili się jakiegoś wykroczenia i dlaczego należy «wsiewać w rolę ducha» a nie «w rolę ciała»?

4. ANALIZA SZCZEGÓŁOWA GAL 6,1-10

Patrząc od strony gramatycznej na powyższy fragment Pisma świętego stwierdzić należy, że zawiera wyjątkowo dużo gramatycznych niekonsekwencji. W pierwszych dwóch wersetach autor wypowiada się w drugiej osobie liczby mnogiej, podczas gdy kolejne trzy posiadają formę bezosobową i są rodzajem traktatu moralizatorskiego i sentencjonalnego. W szóstym wierszu, zwraca się pośrednio do adresatów *Listu*. Kolejne dwa powracają do drugiej osoby liczby mnogiej. W wierszu dziewiątym i dziesiątym Paweł ponownie wypowiada się w pierwszej osobie liczby pojedynczej (tak jak w Gal 5,25-26).

Tak samo dużo pojawia się problemów natury tekstowej. W Gal 6,1, zamiast ἄνθρωπος niektóre manuskrypty proponują τις ἐξ ὑμῶν (P sy^{pesh}) albo ἄνθρωπος ἐξ ὑμῶν (Ψ 0278. 1175 pc sy^{hel} cop^{sa}). W Gal 6,2 mamy rozbieżności co do czasownika ἀναπληρώσετε. Niektóre rękopisy proponują ἀναπληρώσετε (P⁴⁶ B F G 323 it vg syr^{pesh} Mcion), inne ἀποπληρώσετε (P⁴⁶) lub jeszcze ἀναπληρώσατε (A C D Ψ 0122 33. 1739. 1881, Cl). W Gal 6,4 część kodeksów i majuskoli opuszcza przydawkę ἕκαστος (P B vg^{ms} sy^p sa^{ms}). W Gal 6,10 wiele manuskryptów posiada zamiast czasownika ἐργαζόμεθα czasownik ἐργασόμεθα (A B² p 6. 104. 1175. 1881 pm), lub ἐργᾶσώμεθα (P⁴⁶ K pc); albo ἐργασόμεθα (2464 pc)¹⁶

¹⁵ Zob. A. PITTA, *Lettera ai Galati*, SOC 9 (Scritti delle origini cristiane), Bologna 1996, 389.

¹⁶ Zob. R.N. LONGENECKER, *Galatians*, WBC (Word Biblical Commentary), Dallas Texas 1990, 268.

Fragment *Listu do Galatów*, który jest przedmiotem niniejszej analizy, można by określić mianem parenezy. Są to bowiem ostatnie wskazania i pouczenia, jakie Paweł pragnie przekazać czytelnikom oraz słuchaczom chrześcijańskiej gminy galackiej.

Część ta rozpoczyna się bardzo osobiście – Apostoł nazywa mieszkańców Galacji «braćmi» (ἀδελφοί)¹⁷ Inwokacja taka jest wyraźną informacją dla odbiorców, że to, co po niej następuje, jest bardzo ważne¹⁸ Ci «bracia» zostają w dalszej części wiersza nazwani «pozostającymi pod działaniem Ducha», ponieważ to On oddziela niewierzących od tych, którzy pozostają wierni słowom Jezusa¹⁹ Paweł jedynie przypuszcza (ἐάν – «ewentualnie»), że może komuś przydarzyć się pojedynczy, sporadyczny grzech (παράπτωμα oznacza, tak samo jak w Mt 6,14.15; Mk 11,25; Rz 4,25, jakiś pojedynczy błąd czy brak)²⁰

Bardzo rzadko, zarówno w Nowym Testamencie jak i w *Septuagincie*, występuje czasownik προλαμβάνειν, który może przybierać formę aktywną lub pasywną²¹ W pierwszym przypadku należałoby go przetłumaczyć jako «antycypować» «zaskakiwać», w drugim natomiast, i tak jest w naszym fragmencie, słowo to oznacza «być zaskoczonym», «być osaczonym»²²

¹⁷ Zob. F. MUSSNER, *Lettera ai Galati*, Paideia, Brescia 1987, 596. Paweł wcześniej posłużył się już takim zabiegiem literackim dla rozpoczęcia nowej argumentacji (zob. Gal 1,11; 3,15; 4,12).

¹⁸ Zob. B. CORSANI, *Lettera ai Galati*, 380.

¹⁹ Niezmiernie trudno jest oddać w języku polskim greckie określenie πνευματικοί (w całym Nowym Testamencie występuje on dwadzieścia sześć razy, z czego dwadzieścia cztery u Pawła). Język niemiecki proponuje «von Geist erfüllt», włoski zaś «spirituali». Nam najbliższe chyba byłoby «duchowi» (nie mylić z «duchownymi»). Lütgert chciałby widzieć w πνευματικοί jakąś wydzieloną grupę «charyzmatyków», do których w tym właśnie miejscu Paweł pisze, pouczając ich i przestrzegając, zob. W. LÜTGERT, *Gesetz und Geist. Eine Untersuchung zur Vorgeschichte des Galaterbriefes*, Gütersloh 1919, 298. W całym *Liście* nie ma jednak żadnej wzmianki o istnieniu takiej grupy.

²⁰ Zob. H. SCHLIER, *Lettera ai Galati*, 278. Zatrzymajmy się nad kwestią różnicy pomiędzy «grzechem» a «upadkiem» w teologii Apostoła. «Grzech» (ἁμαρτία) to siła, która przed przyjściem Chrystusa posiadała władzę nad człowiekiem i była ponad nim. Z jej mocy, poprzez swoją śmierć i zmartwychwstanie, wyrwał nas Chrystus. «Upadek» tymczasem (παράπτωμα) to wykroczenie człowieka przeciwko przymierzu z Bogiem i przeciwko jedności wspólnoty. Upadek to zniszczenie relacji z Chrystusem i wspólnotą. Taki czyn od razu powinien rodzić wewnątrz wspólnoty wątpliwość czy ten, który się go dopuścił, znajduje się jeszcze pod działaniem Ducha Świętego.

²¹ W Nowym Testamencie znajduje się jedynie w 1Kor 11,21 i Mk 14,8 a w *Septuagincie* tylko w Mdr 17,11.17.

²² Według Schliera rzeczownik ten nie oznacza «zostać uprzedzonym» («venir prevenuto»), ale «być zaskoczonym» («essere sorpreso»), zob. H. SCHLIER, *Lettera ai*

Apostoł wyraźnie nakazuje, aby napomnieć tego brata ze wspólnoty, który popełnił grzech. Zadziwiająca jest tutaj wyrozumiałość Pawła względem błędzącego oraz niezwykle zatroskanie o negatywny skutek, jaki grzech może wywołać w gminie chrześcijańskiej²³ Z jednej strony Apostoł upomina każdego grzesznika i pragnie, by wszedł na drogę sprawiedliwości, z drugiej zaś prosi wspólnotę o wyrozumiałość i łagodność względem tych, którzy pobłądzili²⁴

Jak się należy zachować względem współbrata, który błądzi? Prawdziwi chrześcijanie, «pozostający pod działaniem Ducha», tzn. żyjący na wyższym poziomie duchowym powinni «wydoskonić takiego w duchu delikatności». Czasownik «wydoskonić» (καταρτίζειν) pochodzi z języka medycznego i oznacza «doprowadzić do poprawy», «naprawić»²⁵ W swoich *Listach* Apostoł zazwyczaj wykorzystuje niniejsze słowo tam, gdzie pragnie pouczyć wspólnotę i skłonić jej członków do udoskonalania swojej wiary (1Tes 3,10; 2Kor 13,11). W tym urywku czasownik nakłada na współbraci obowiązek pomocy błędzącemu, aby wrócił na właściwe drogi²⁶ Takie zadanie stoi przed wszystkimi członkami wspólnoty bez wyjątku.

Paweł, na końcu pierwszego wiersza przestrzega jednak, aby osoby napominające brata nie wpadły w sidła podobnych słabości²⁷ Czasownik «baczyć» (σκοπεῖν) jest typowym sformułowaniem pawłowym (2Kor 4,18; Rz 16,17; Flp 3,17) i wyraża troskę Apostoła o członków wspólnoty, którzy nie są jeszcze utwierdzeni w wierze i są wystawieni na przeróżne niebezpieczeństwa i zasadzki Szatana²⁸

Kolejne trzy wiersze (Gal 6,2-5) prezentują w sposób systematyczny model życia chrześcijańskiego, które pozostaje zawsze pod stałym działa-

Galati, 278. Corsani preferuje formę aktywną czasownika i tłumaczy go nie jako «być schwytanym» na popełnianiu grzechu, ale «być kuszonym» w celu popełnienia grzechu, zob. B. CORSANI, *Lettera ai Galati*, 380-381.

²³ Zob. A. VANHOYE, *Lettera ai Galati. Nuova versione, introduzione e commento*, Milano 2000, 139.

²⁴ Zob. A. VIARD, *Lettera ai Galati*, 157.

²⁵ Nowy Testament odnosi ten czasownik do Boga (Mt 21,16; Hbr 10,5; 13,21; 1P 5,10), Jego słowa (Hbr 11,3) lub do rzeczy materialnych (Mk 1,19; Mt 4,21).

²⁶ Zob. H.D. BETZ, *Galatians*, 297.

²⁷ Tak to sformułował Mussner «ciascuno personalmente debba esaminare la propria coscienza, per non diventare anche lui uno che sbaglia e che cade come suo fratello» (F. MUSSNER, *La lettera ai Galati*, 599).

²⁸ Czy Paweł ma na myśli autoanalizę, której konsekwencją jest umiarkowanie w traktowaniu błędzącego, czy też raczej samokontrolę w chwili pouczenia brata, by go nie traktować arogancko i w ten sposób nie wpaść samemu w grzech pychy? Analizując różne teksty paralelne do naszego wydaje się, że Paweł w pierwszym rzędzie ma na myśli Szatana, który jest pierwszorzędnym Kusicielem człowieka (1Kor 10,13; 1Tes 3,5; 1Kor 7,5).

niem Ducha. Podstawowym zadaniem jest «wypełnianie prawa Chrystusowego» poprzez wzajemne «dźwiganie brzemion»²⁹ Dokonując analizy językowej można sobie postawić pytanie: o jakie «brzemiona» (τὰ βάρη) Apostołowi chodzi³⁰? Z pewnością Paweł ma tutaj na myśli «brzemiona» grzechów³¹ Kościół jest wspólnotą grzeszników i nikt nie powinien wynosić się nad drugiego. Wręcz przeciwnie, grzechy współbrata obciążają każdego członka grupy. Oczywiście, postawa taka nie ma nic wspólnego z tzw. «winą kolektywną» ale, jak to podkreśla sam Apostoł, jest natomiast wypełnianiem nakazu chrystusowego prawa miłości³²

Warto również zatrzymać się chwilę nad ideą «prawa Chrystusa»³³ Stanowi ona jedną z najważniejszych koncepcji teologicznych Pawła. Ewan-

²⁹ Przeciwnie do *Biblii Tysiąclecia*^V, która preferuje aoryst imperatywny «wypełnijcie», proponujemy czas przyszły wskazujący «wypełnicie». Jest ku temu kilka powodów. Podstawowym to ten, że cały fragment mówi o «wypełnianiu prawa» jako konsekwencji wiary, a «dźwiganie brzemion» jest przez Pawła zarekomendowane wszystkim wierzącym. Stąd, kto pomaga bliźniemu, już wypełnił «prawo Chrystusa».

³⁰ Termin ten występuje w Nowym Testamencie sześć razy (Gal 6,2; 1Tes 2,7; 2Kor 4,17; Mt 20,12; Dz 15,28; Ap 2,24) i zawiera w sobie różnorakie znaczenia: zarówno obciążenia w sensie materialnym (podatek) jak i figuratywnym (ciężar dnia).

³¹ «Paolo avrà pensato in primo luogo ai pesi che procurano a noi e agli altri i peccati e il loro presupposto, la debolezza, la cattiveria» (H. SCHLIER, *La lettera ai Galati*, 281). Podaje się też, że «brzemiona» są to winy moralne, które chrześcijanin zaciąga przed Bogiem z powodu grzechów braci, zob. B. CORSANI, *Lettera ai Galati*, 383.

³² Zob. F. MUSSNER, *La lettera ai Galati*, 599. Niewystarczająca byłoby chyba interpretacji «brzemion» w sensie codziennych trudności i walki o swoją wiarę (np. praca, choroby, cierpienie samotność porażki). Chodzi tutaj raczej o rzeczywiste wykroczenia przeciwko miłości bliźniego.

³³ Jest wiele koncepcji właściwego rozumienia «prawa Chrystusa». Niektórzy odnoszą to sformułowanie do mów Chrystusa, które stworzyłyby fundamentalne zasady postępowania chrześcijańskiego, zob. C.H. DODD, «*ennomos Christou*», w: J.N. SEVENSTER – W.C. VAN UNNIK, ed., *Studia Paolona*, Fs. J. De Zwaan, Haarlem 1953, 96-110; A. FEUILLET, «Loi de Dieu, loi du Christ et loi de l'Éprit, d'après le épîtres pauliniennes», NT 22 (1980) 45-51; F.F. BRUCE, *The Epistle of Paul to the Galatians*, 261; J. STRELAN, «Burden-Bearing and the Law of Christ. A Re-Examination of Galatians 6.2», JBL 94 (1975) 266-276; U. WILCKENS, «Zur Entwicklung des paulinischen Gesetzverständnisses», NTS 28 (1982) 154-190. Inni widzą w «prawie Chrystusa» samo naśladowanie Jego przykładu, zwłaszcza «wydawania się» dla innych, zob. J.W. DRANE, *Paul, Libertine or Legalist? A Study in the Theology of the Major Pauline Epistles*, London 1975, 57; B. HAYS, «Christology and Ethics in Galatians. The Law of Christ», CBQ 49 (1987) 268-290; O. HOFIUS, «Das Gesetz des Mose und das Gesetz Christi», ZTK 80 (1983) 262-286; R. PENNA, «Il problema della legge nelle lettere di San Paolo. Alcuni aspetti»,

gelia Jezusa, jako element zbawczy, przewyższa prawo mojżeszowe. Paweł nie mówi, że zostało ono zniesione czy uchylone, ale przestało spełniać funkcję «pedagoga», wskazującego człowiekowi właściwy kierunek. Stało się tak, ponieważ ekonomia zbawcza Chrystusa opiera się na wierze i łasce, stąd też prawo nie może już wystarczać³⁴ Oczywiście, zawsze pozostanie ono punktem odniesienia dla etyki chrześcijańskiej, nie tyle jako kodeks praw, ale jako wyraz woli Boga, wyrażony w historii zbawienia, nie posiadający jednakże mocy zbawczej³⁵ Nowe «prawo» nie mówi więcej o zbiorze nakazów i zakazów, narzuconych człowiekowi, ale o wewnętrznym, duchowym pryncypium, które przychodzi dzięki mocy Ducha Świętego. Dlatego może zostać nazwanym «prawem wiary» (zob. Rz 3,27) i «prawem wolności» (Jak 1,25; 2,12)³⁶

RivBib 38 (1990) 327-352; H. SCHÜRMAN, «Das Gesetz des Christus (Gal 6,2). Jesu Verhalten und Wort als letztgültige sittliche Norm nach Paulus», w J. GNILKA, ed., *Neues Testament und Kirche*, Fs. R. Schnackenburg, Freiburg 1974, 282-330. Są i tacy teologowie, którzy widzą w «prawie Chrystusa» nowe prawo mesjańskie, zapowiadane przez proroków (Jer 31,31-34; Ez 36,22-28; Mi 4,1-4) i przyniesione przez Zbawiciela, zob. W.D. DAVIES, *Paul and Rabbinic Judaism. Some Rabbinic Elements in Pauline Theology*, Philadelphia 1980⁴, 72-73; D.B. GARLINGTON, «Burden Bearing and the Recovery of Offending Christians (Galatians 6:1-5)», *TrinJ* (Trinity Journal) 12 (1991) 151-183. Niektórzy utożsamiają «prawo Chrystusa» z «prawem Ducha», ukazany w Rz 8,2, zob. A. VAN DÜLMEN, *Die Theologie des Gesetzes bei Paulus*, Stuttgart 1968, 67-68; F. THIELMAN, *From Plight to Solution*, Leiden 1989, 60; S. WESTERHOLM, *Israel's Law and the Church's Faith*, Grand Rapids, Michigan 1988, 169.

³⁴ G. SEGALLA, «Identità cristiana e cammino secondo lo Spirito nella lettera ai Galati», *Teologia* 18 (1993) 7-63.

³⁵ «Anche in Gal 6,2, come sino a ora in tutta la Lettera ai Galati, *nomos* rimane la Legge dell'AT, la Torah che in Cristo trova la sua negazione quando le si attribuisce la pretesa di sostituirlo e la sua affermazione quando in lui viene adempiuta» (A. PITTA, *Lettera ai Galati*, 380).

³⁶ W komentarzu do *Listu do Galatów* Oepke pisze: «νόμος τοῦ Χριστοῦ ist bewusstes Paradox, gewollte Antithese gegen jüdischen und judaistischen Nomismus, ähnlich wie der ins Herz geschriebene νόμος der Heiden Röm 2,14f., der νόμος πίστεως Röm 3,27 und der νόμος του πνεύματος της ζωής Röm 8,2. Der Stoss richtet sich in allen diesen Fällen nicht nur gegen die konkrete jüdische Ethik, sondern gegen die jüdische Heilslehre. Die alte Thora der toten Paragraphen ist in Christus durch die neue Thora der Liebe ersetzt». Później Oepke dodaje: «Dass der Messias (der Christus!) das Verhältnis Israels zur Thora modifizieren wird, ist allgemeiner jüdischer Lehrsatz. Eine alte, auf Elias (!) zurückgeführte Überlieferung sagt: Sechstausend Jahre wird die Welt bestehen; zweitausend Jahre der Nichtigkeit (vor dem Gesetz), zweitausend Jahre der Thora und zweitausend der messianischen Zeit (d.h. ohne Thora oder mit neuer Thora?). Im ganzen geht die jüdische Meinung dahin, dass der Messias die Thora (Mosis) neu auslegen und befestigen wird. Einmal

W wierszu trzecim Paweł, powracając do wskazówek udzielonych wcześniej (Gal 5,26), poleca wszystkim przeprowadzenie swoistego rodzaju «rewizji życia»³⁷ Upomina, by nikt się nie wynosił nad drugiego. Paweł ma świadomość, że powołani do wiary w Chrystusa może doprowadzić do pychy i pogardy względem tych, którzy nie wierzą (zob. 1Kor 4,8: «Zaczęliście królować bez nas!»). Paweł domaga się od Galacjan refleksji nad ich życiem wewnętrznym³⁸ Apostoł pragnie, aby chrześcijanie nie wynosili się nad drugich i uważali siebie za bardziej «uduchowionych» aniżeli inni (tak jak w Dz 5,36, gdzie Łukasz pisze: «Bo niedawno wystąpił Teudas, podając się za kogoś niezwykłego»). Przeniesienie siebie Paweł nazywa oszustwem, gdyż każdy, kto się wynosi, jest tak naprawdę na bardzo niskim poziomie duchowym.

Czasownik φρεναπατᾶν («zwoździć») to *hapax legommenon* Nowego Testamentu (nawet *Septuaginta* go nie używa). Paweł za pośrednictwem tego słowa wprowadza temat oszustwa i iluzji w odniesieniu do samych siebie. Stwierdza, że my sami pragniemy ukazywać siebie w innym świetle, bez poddania swej oceny pewnego rodzaju samokrytyce.

Kolejny werset nakazuje chrześcijaninowi przyjrzeć się własnym słabościom, aby mieć nieustannie świadomość, że wszystko, cokolwiek czynimy, znajduje się pod obserwacją Boga³⁹ Czasownik δοκιμάζειν oddaje wyraźnie polecenie Apostoła. Pochodzący z filozofii greckiej termin oznacza

wenigstens begegnet in der rabbinischen Literatur dafür der Ausdruck תורתו של משה = νόμος τοῦ Χριστοῦ Midr, Qoh. II,8 (52a): die Thora die ein Mensch in dieser Welt lernt, ist Nichtigkeit gegenüber der Thora des Messias. Aus der Ausknüpfung an derartige jüdische Gedanken, freilich auch aus der Sachverhalt, wie Paulus ihn erkannt hatte, erklärt sich die Doppelseitigkeit der Formulierung bei dem Apostel. Einerseits: τέλος νόμου Χριστός (Röm 10,4), andererseits: ὁ νόμος τοῦ Χριστοῦ. Um die Heilsbedeutung der (neuen) Thora handelt es sich um Unterschied von Röm 3,27; 8,2 hier nur indirekt, direkt dagegen um ihren ethischen Gehalt. Diesen hat Paulus schon 5,14 in engem Anschluss an Jesus festgestellt. Das wird hier nach der Seite der tragenden Liebe spezialisiert. Der Nomos Christi ist nicht auf einzelne überlieferte Herrenworte zu beschränken, sondern umfassend als die im neune Aion geltene und das Teilhaben an ihm sichernde Lebensordnung zu verstehen. Eine schöne Zusammenfassung des Nomos Christou steht Röm 15,2f.» (A. OEPKE, *Der Brief des Paulus an die Galater*, Theologisches Handkommentar zum Neuen Testament, Berlin 1973, 187-189).

³⁷ Zob. A. VANHOYE, *Lettera ai Galati*, 141.

³⁸ Określenie siebie jako «nic» («jest niczym» –μηδὲν ὄν) dotyczy w naszym tekście sfery duchowej.

³⁹ «Se il severo esame della propria opera davanti alla coscienza – questo significa δοκιμάζειν – dà come risultato che essa è buona e può reggere davanti a Dio, ciò può diventare, per chi si esamina, motivo di “vanto” in riguardo εἰς ἑαυτὸν μόνον solo a se stesso» (F. MUSSNER, *La lettera ai Galati*, 603).

nie tylko «dokonać wyboru» (1Kor 16,3; Rz 1,28; Ef 5,10) ale także «egzaminować» (1Kor 3,13; 11,28; 2Kor 8,8), «aprobować» (Rz 14,22). Nasze życie musimy widzieć z punktu widzenia Boga, a każdego «dzieła» dokonywać w zgodności z Jego wolą (1Kor 3,13)⁴⁰ «Dzieło» (ἔργον) w *Liście do Galatów* oznacza jakikolwiek czyn ludzki, który powinien być przedmiotem wnikliwej analizy, a jej skutkiem winna być pokora. Ta z kolei staje się prawdziwą «chlubą» (καύχημα) wierzącego⁴¹

Natomiast wiersz piąty mówi, że zawsze powinniśmy kontrolować nasze postępowanie, ponieważ każdy jest odpowiedzialny za własne życie i każdy dźwiga swój «ciążar». Pierwsze wrażenie jakie można odnieść, czytając ten tekst, to pewna sprzeczność. W wierszu drugim Paweł namawia do dźwigania «brzemion» braci we wspólnocie. Tutaj natomiast nakazuje samodzielne dźwiganie «ciążarów». Wydaje się, że są to dwie postawy przeciwstawne. Aby wyjaśnić powyższe zagadnienie musimy odwołać się do tekstu greckiego. Antonio Pitta stwierdza, że wyrażenie «brzemiona» (βάρος) odnosi się do życia eklezjalnego wspólnoty i do słabości ludzkich. I oznacza nie tylko grzechy własne, ale również trud dnia, starość, ubóstwo, które każdy winien znosić w imię obiecanych dóbr przyszłych. «Ciążar» natomiast (φορτίον, który *Biblia interlinearna grecko-polska* tłumaczy jako «ładunek») jest znaczeniowo powiązany z koncepcją odpowiedzialności za siebie samego⁴²

⁴⁰ Te «dzieła» rozumiemy całościowo, w sensie wszystkich czynów człowieka. «Il percorso figurativo di ἔργον in Galati è significativo: sino a ora Paolo ha presentato, in modo negativo, le “opere della Legge” (cf. 2,16; 3,2.5.10) e le “opere della carne” (cf. 5,19), pur avendo riconosciuto che “in Cristo non valgono né circoncisione né l’incirconcisione ma la fede che si rende operosa mediante l’amore” (5,6). Ora egli non esita a valutare la vita cristiana in base al proprio operato. Quest’apparente contraddizione non è dovuta al fatto che prima egli si riferiva al fondamento della propria giustificazione mentre ora alla condotta cristiana ma al dato che per Paolo la fede e le opere non si oppongono in quanto tali, per cui egli vive il dilemma “luterano” della giustificazione mediante la fede o mediante le opere, ma quando le opere della Legge, come la circoncisione, vengono considerate come condizioni per la salvezza o per l’ingresso nel popolo dell’alleanza. Per questo al di fuori di questa pretesa Paolo non può non valutare la vita cristiana in base al proprio operato: è la fede stessa che si produce nell’ ἀγαπή che in questa trova la sua incarnazione e la sua stessa principale manifestazione» (A. PITTA, *Lettera ai Galati*, 382-383).

⁴¹ Zob. A. VANHOYE, *Lettera ai Galati*, 140.

⁴² «A prima vista si ha la netta sensazione di una contraddizione tra il v. 2 e il v. 5: prima Paolo ha esortato i destinatari a portare i pesi gli uni per gli altri, ora li invita a portare ciascuno il proprio fardello. Per alcuni la soluzione di questo contrasto non risiede nel diverso significato di “peso”(βάρος) e di “fardello” (φορτίον), che sarebbero sinonimi, ma nella diversa contestualizzazione delle esortazioni: la prima si riferirebbe alla vita ecclesiale mentre la seconda all’incontro escatologico con il Si-

Zaś wiersz szósty budzi u czytelnika i słuchacza zaskoczenie. Werset ten nie posiada żadnego logicznego połączenia z wierszami poprzednimi i następnymi⁴³ Bibliści stają tutaj przed trudnościami interpretacyjnymi. Rodzą się pytania, czy jest to wezwanie do wspólnego posiadania dóbr, tak jak mówią *Dzieje Apostolskie* (Dz 2,44; 4,32), czy raczej ostrzeżenie przed pazernością i zachłannością. A być może są realizacją wezwania ewangelicznego, czyli domagania się zapłaty za pracę (1Kor 9,7)⁴⁴

Wydaje się, że Paweł rzeczywiście przywołuje starożytny, znany z pism filozoficznych, ideał grupowego posiadania dóbr i zachęca do tego, aby wszystko mieć wspólne. Trzeba jednak spojrzeć na tę kwestię szerzej i nie dostrzegać jedynie dóbr materialnych. Nie idzie tu wyłącznie o pomoc ekonomiczną czy socjalną, ale o wszelkiego rodzaju chęć niesienia wsparcia⁴⁵

Kolejne zdanie z *Listu do Galatów* jest gorącym zaproszeniem i zachętą do zdystansowania się od wszystkiego, co ludzkie i ziemskie oraz do zajęcia się tym, co ma wartość przed Bogiem. Nie można bowiem Boga oszukać czy z Niego żartować (1Kor 6,9; 15,33). Każdego, kto tak postąpi, w «dzień żniwa» osiągnie sprawiedliwość⁴⁶ Obraz sądu Bożego jako dnia żniwowania nie jest obcy ani Staremu (Oz 8,7) ani Nowemu Testamentowi (1Kor 9,10-11). Bóg nakaze swoim robotnikom «zapuścić sierp» i «dokonać żniwa», bo «dojrzało żniwo na ziemi» (zob. Ap 14,15).

gnore. Una prospettiva escatologica per questo verso è possibile, ed è quella scelta dalla maggior parte degli esegeti, ma che su questa si fonda la differenza tra il v. 2 e il v. 5 è molto improbabile: forse Paolo non separava così nettamente questi due ambiti come invece riesce così facilmente nella nostra ecclesiologia contemporanea. Piuttosto è bene rilevare innanzitutto che mentre βάρος al v. 2 si riferisce alle debolezze o alle infermità dell'uomo, φορτίου non assume soltanto valore negativo di "fardello" ma anche positivo di "responsabilità" L'apparente contrasto tra "il portare i pesi gli uni per gli altri" e il "portare il proprio fardello" ci sembra risolvibile in base alla topologia della filosofia popolare contemporanea, per la quale quanto più uno conosce se stesso tanto più diventa capace di farsi carico delle debolezze altrui. Dunque non è necessario ricorrere alla distinzione tra escatologia ed ecclesiologia per risolvere la tensione tra il v. 2 e il v. 5» (A. PITTA, *Lettera ai Galati*, 384).

⁴³ Zob. A. VANHOYE, *Lettera ai Galati*, 140.

⁴⁴ Schlier uważa, że można ten werset rozumieć dwojako: «si può intendere come invito rivolto al discepolo a contribuire al mantenimento del suo maestro, ma anche come invito ad aver comunanza col maestro in ogni cosa buona» (H. SCHLIER, *Lettera ai Galati*, 283).

⁴⁵ Jeśli idzie o rozdawnictwo dóbr we wspólnotach pierwotnych zob. M. DEL VERME, *Comunione e condivisione dei beni. Chiesa primitiva e giudaismo essen-qumranico a confronto*, Brescia 1977.

⁴⁶ «La relazione tra impossibilità da parte dell'uomo d'ingannare Dio e quella tra seminazione e raccolta, rendono l'idea dell'assioma fondamentale sull'imparzialità divina, espresso soprattutto nella Lettera ai Romani (Rm 2,11)» (A. PITTA, *La lettera ai Galati*, 386).

Już aklamacja wstępna tego wersetu – μή πλαυᾶσθε («nie łudźcie się») – jest bardzo ostrym ostrzeżeniem i wskazówką, że całe życie etyczne człowieka będzie przedmiotem sądu Bożego⁴⁷ Takim samym ostrzeżeniem jest słowo μυκτηρίζεται, które można przetłumaczyć jako «nie pozwolić szydzić z siebie», «deprecjonować», «uragać»⁴⁸ Jest to *hapax legomenon* Nowego Testamentu, ale spotykany często w *Septuagincie* (2Krl 19,21; 2Kr 36,16; Hi 22,19; Ps 43,14; 79,6; Prz 1,30; 11,12; 12,8), a pochodzący z jakiejś popularnej maksymy żydowskiej⁴⁹

Cały fragment Gal 6,7b-9 w swojej strukturze odwołuje się do symbolu «siewu» i «żniw». Paweł przekazuje prawdę, że Bóg pozostawia każdemu wolność w siewie, ale każdy też powinien pamiętać przede wszystkim o zbiorze⁵⁰. Bóg «upomni» się o swoje miejsce w życiu człowieka⁵¹. Dlatego też werset ósmy ostrzega tych, którzy «sieją w ciełe» i których praca może przynieść jedynie zniszczenie (zob. Gal 5,16)⁵² Kto stara się zaspokoić jedynie własne potrzeby i zaniedbuje innych, ten właśnie «sieją w ciełe». W

⁴⁷ Jest to typowa formuła diatrybiczna Apostoła, zob. 1Kor 6,9; 15,33. «La diatriba era un metodo o un modo d'insegnamento e di esortazione usato nelle antiche scuole di filosofia. Era una parte del metodo socratico in cui il maestro, usando il dialogo a domande e risposte, guidava lo studente dall'errore alla verità attraverso la censura (di pensieri e comportamenti inesatti) e la protrettica (persuasione a una certa filosofia). La diatriba descrive quest'attività d'insegnamento e gli scritti che offrono vere diatribe scolastiche o usano le caratteristiche tipiche della diatriba» (D.F. WATSON, «Diatriba», w G.F. HAWTHORNE – R.P. MARTIN – D.G. REID, ed., *Dizionario di Paolo e delle sue lettere*, Cinisello Balsamo 1999, 443-445, tu 443)

⁴⁸ F. Mussner dodaje jeszcze w swym tłumaczeniu «ośmieszać» («mettere in ridicolo»), zob. F. MUSSNER, *Lettera ai Galati*, 608.

⁴⁹ Słowo to dosłownie oznacza «kręcić nosem w geście pogardy», zob. B. CORSANI, *Lettera ai Galati*, 393. *Septuaginta* używa go do opisów pogardy Izraela dla bóstw pogańskich i jego własnych nieprzyjaciół.

⁵⁰ Rzeczownik «zniszczenie» (φθορά) jest typowym określeniem pawłowym i występuje dziewięć razy w Nowym Testamencie z czego pięć w epistolografii pawłowej. Nie oznacza jedynie zniszczenia fizycznego, ale także zniszczenie eschatologiczne i moralne (w sensie potępienia).

⁵¹ Zob. H. SCHLIER, *Lettera ai Galati*, 285; F. MUSSNER, *Lettera ai Galati*, 610.

⁵² Wiersz ósmy «è un'affermazione della giustizia di Dio. Esso può essere paragonato a Giobbe 4,7-8, ove si fa uso di un'analogia raffigurazione:

“Ma pensa, quale innocente però mai?
o quando mai gli uomini retti furono distrutti?
Io per me ho visto che coloro che erano iniquità
e seminano afflizione, ne mietono i frutti”

Mentre Elifaz cerca di sostenere che questo principio della retribuzione è valido anche nei limiti di questa vita, San Paolo dice che la messe del seminatore spirituale è “la vita eterna” Senza dubbio egli vuole anche far intendere che la messe dell'uomo carnale è “l'eterna rovina”» (J. BLIGHT, *La lettera ai Galati*, 852)

nagrodę za to zbierze «zagęde», to znaczy odłączenie od wspólnoty z Bogiem. Każdy powinien pozwolić prowadzić się Duchowi (zob. Gal 5,25) aby przynieść plon (Gal 5,22-23), którym jest uświęcenie i życie wieczne (zob. Rz 6,22-23)⁵³

Po raz pierwszy Paweł w *Liście do Galatów* mówi o «życiu wiecznym» (ζωή αἰώνιος). Nie jest to określenie typowe dla Pawła (użyte zostało jeszcze w Rz 2,7; 5,21; 6,22) – częściej posługuje się samym tylko określeniem «życie» (Gal 2,19; 3,11). W tym przypadku «życie wieczne» oznacza dar Boży i dlatego znajduje się w ścisłej relacji z «życiem w Chrystusie» (Gal 2,19-20) oraz «życiem według Ducha» (Gal 5,25) jako warunkami koniecznymi do osiągnięcia wieczności. Innymi słowy, to właśnie «życie w Chrystusie» i «życie według Ducha» jest nieodzowne, aby zasiew mógł okazać się plonem na życie wieczne.

Paweł zachęca do «siewu w duchu», a to oznacza czynienie dobra we wszystkich możliwych formach (zob. Rz 7,21; 2Kor 13,7). Rzeczownik τὸ καλὸν oznacza jakiegokolwiek dobro uczynione drugiemu i odpowiada słowu ἀγαθός z wiersza dziesiątego. Powołaniem chrześcijanina jest zatem praktykowanie dobrych uczynków ze względu na spodziewane dary eschatologiczne. Stąd Paweł pisze: «gdy pora nadejdzie, będziemy zbierać plony». Są nimi z pewnością dobra wieczne, obiecane tylko najbardziej wytrwałym.

Ważną cechą chrześcijanina jest wytrwałość (zob. 2Ts 3,13), której często im brakuje. Na początku wielu przyjmuje Ewangelię z wielkim entuzjazmem, a z czasem ustaje w swej gorliwości. Dlatego Apostoł zachęca w wierszu dziewiątym: «w czynieniu dobra nie ustawajmy»⁵⁴ Czasownik ἐγκακεῖν, spotykany w literaturze starożytnej, jest typowym określeniem Pawła i oznacza nie tyle «źle się zachowywać» lub «źle (kogoś) traktować», co raczej «nie ustawać», «nie tracić odwagi». Słowo to w sposób oczywisty znowu nawiązuje do trudu pracy na roli. Paweł przekonuje, iż nie wystarczy poddać się chwilowemu działaniu Ducha, ale należy wyżyć wszystkie siły i nie ustawać w czynieniu dobra, zawsze słuchając natchnień Bożych⁵⁵

Przyjdzie «czas» (καιρός), pisze Apostoł, że nie będzie już okazji do czynienia dobra. «Dopóki mamy czas» powinniśmy starać się go wykorzy-

⁵³ «L'enunciato del precedente aforisma mediante il contrasto fra "carne" e "Spirito", continuamente riaffiorante da 5,13 in poi e, usando la terminologia biblica, parla anche del frutto che ciascuno miete in conformità della semina: "perdizione" o "vita eterna"» (F: MUSSNER; *Lettera ai Galati*, 610).

⁵⁴ Nie wszystkie manuskrypty jednakowo oddają to zdanie. W czasie terażniejszym oznacza zachętę («nie ustajemy w czynieniu dobra»), zob. B. CORSANI, *Lettera ai Galati*, 395-396. Może też być aorystem w formie imperatywu («w czynieniu dobra nie ustawajmy!»), zob. A. PITTA, *La lettera ai Galati*, 387. Drugą formę posiada BT^v

⁵⁵ Zob. A. VANHOYE, *Lettera ai Galati*, 141.

stać⁵⁶ Możemy to czynić wiedząc, że dobro najpełniej dokonuje się poprzez miłość do bliźniego. Znamienne jest, że Paweł nie tylko zwraca się do innych z zachętą czynienia dobra, ale także wzywa samego siebie do wierności temu poleceniu, gdyż nie mówi «działajcie», ale «działajmy».

«Bliźni» to każdy spotkany na drodze życia (πρὸς πάντας), kto potrzebuje naszej pomocy. Nigdy nie można odwrócić się od brata w wierze, który jest dla chrześcijanina członkiem rodziny⁵⁷. Faktycznie termin οἰκέλος, użyty w tym wierszu przez Pawła, odnoszony jest zawsze do osób, które zamieszkują pod jednym dachem. Dlatego też Kościół można śmiało nazwać *familia Dei* «rodziną Boga» (zob. Ef 2,19; 1Pt 4,17).

5. REFLEKSJE TEOLOGICZNE

1. Podstawową tematyką fragmentu prezentowanego powyżej jest relacja między chrześcijanami wewnątrz wspólnoty. Paweł posługując się dobitnym środkiem retorycznym, nazywanym antytezą, pragnie zaprezentować, co oznacza życie według wiary w Chrystusa i rozwijanie w sobie mocy Ducha Świętego. Apostoł demonstruje trzy antytezy: «bliźni» – «ja», «duch» – «ciało», «siew» – «zbiór»⁵⁸. W życiu chrześcijanina najbardziej liczy się drugi człowiek i trzeba «tracić siebie» na rzecz bliźniego. Chrześcijanin nie powinien szukać jedynie zaspokojenia swoich potrzeb duchowych, ale pomagać wzrastać innym. Postępując w ten sposób każdy «siej w duchu» nie na rzecz tego świata, ale na rzecz dóbr przyszłych. Wyznawca wiary w Chrystusa powinien «żyć wedle ducha», to znaczy siłą Ducha Świętego. Teraz jest jeszcze czas siewu, ale wiemy, że nadejdzie również czas zbiorów i na tę chwilę trzeba być przygotowanym. Każdy, kto swoje dobra na ziemi rozda potrzebującym, zbierze je później w królestwie Jezusowym. Kto będzie zajmował się tylko sobą – żył «według ciała» – jako nagrodę zbierze «zagładę»⁵⁹.

2. Bóg wyzwolił nas wszystkich od prawa i przepisów w nim zawartych (zob. Gal 5,1), od obrzezania poczynając. Takie działanie Boga nie jest przyzwoleniem na bezprawie. Wręcz przeciwnie, wolność nie oznacza libertynizmu, a chrześcijanin to osoba kierująca się nowym prawem – prawem miłości. Duch Święty, którego Bóg posłał do serc wierzących działa w czło-

⁵⁶ Wiersz dziesiąty jest konkluzyjnym – widać to przede wszystkim po typowej formule retorycznej, kończącej zazwyczaj wywód autora: «a zatem wreszcie», «a zatem więc» (ἀρα οὖν).

⁵⁷ Zob. A. VANHOYE, *Lettera ai Galati*, 141.

⁵⁸ Zob. A. VANHOYE, *Lettera ai Galati. Seconda parte*, Roma 1997³, 221-222.

⁵⁹ Zob. E.P. SANDERS, *Paolo e il giudaismo palestinese*, Brescia 1986, 247.

wieku i skłania go do coraz większego miłowania. Jest to już nowy sposób życia, a chrześcijanin jest nowym człowiekiem⁶⁰

3. Prezentowany fragment *Listu* próbuje też ustalić zasady etyczne, według których powinien żyć i działać prawdziwy chrześcijanin. Tekst ten jest gorącym apelem, aby wszyscy, «pozostający pod działaniem Ducha» (zob. Gal 6,1) byli posłuszni Duchowi, i «prawdzie Ewangelii» (zob. Gal 2,5), a nie bezdusznym przepisom i rytuałom. Z pomocą Ducha Świętego wspólnota może rozwiązać wszelkie problemy i napięcia, ponieważ podstawową zasadą życia nie jest już prawo mojżeszowe, ale nowe «prawo Chrystusa».

4. Autentyczna wiara w Chrystusa skłania zawsze chrześcijanina do aktywności. Chrześcijanin, dzięki wierze, partycypuje w dziełach Ducha Świętego poprzez własną gorliwość w pełnieniu dobrych uczynków względem współbraci.

5. Duch Święty, ofiarowany w momencie chrztu świętego jest w chrześcijaninie siłą wewnętrzną, pozwalającą nie tylko na aktywność względem innych, ale również na własny rozwój duchowy. Duch Święty pozwala wzrastać w wierze, rozwijać się duchowo ubogacać siebie.

Sommario

Sicuramente la Lettera ai Galati è uno dei testi più commentati, non solo del Nuovo Testamento, ma dell'intera Bibbia. Scritta in occasione d'un pericolo imminente su quella comunità, si distingue per concretezza, vivacità e immediatezza. Poche altre infatti rivelano così bene la personalità del loro autore. Vi sono insieme tutti gli elementi essenziali dell'insegnamento paolino.

Dopo diventati cristiani i Galati, per un certo tempo sono rimasti fedeli alla dottrina di Paolo. Ma nuove dottrine, propagate senza dubbio da Giudei convertiti giunti da Gerusalemme, si erano diffuse tra loro. Secondo questi predicatori, ai quali si dà il nome di giudaizzanti, la salvezza dipendeva soprattutto dalla pratica della legge mosaica, e in primo luogo dalla circoncisione (cfr. Gal 6,12), perché soltanto essa avrebbe permesso di beneficiare delle promesse fatte da Dio ad Abramo, promesse attuate nelle persona di Gesù Cristo.

Questa dottrina significava che il cristianesimo, il quale era cominciato come un movimento in seno del giudaismo, sarebbe rimasto sempre nell'ambito del giudaismo. Se si fosse lasciata trionfare l'idea dei giudaizzanti, il cristianesimo sarebbe rimasto una setta del giudaismo. San Paolo ritenne che questa

⁶⁰ Zob. J. BARCLAY, *Obeying the Truth. A study of Paul's Ethics in Galatians*, Edimburgh 1988, 342.

dottrina era una distorsione del vangelo ed egli rispose, con la lettera, nella quale rimprovera i suoi convertiti per la loro incostanza, condanna i falsi dottori, e dà una giustificazione teologica della sua posizione – o piuttosto della vangelo ch'egli ricevette da Cristo – secondo il quale i gentili convertiti dovevano rimanere gentili e non si doveva permettere loro di sottomettersi alla circoncisione o di adottare il modo di vita dei giudei.

Nella parte conclusiva (Gal 6,1-10) San Paolo espone la sua dottrina secondo la quale il cristiano non deve fare il suo interesse personale, ma quello del prossimo; può giudicare se stesso, ma non il suo prossimo; può gloriarsi della propria superiorità rispetto a quel che era una volta, ma non sopra quella del suo prossimo. Egli non deve assecondare gli allettamenti della propria carne, bensì vivere nella forza dello Spirito. Adesso è il tempo di seminare, il tempo della messe verrà più tardi. Se spargerà generosamente i suoi beni nel tempo presente, ne raccoglierà la messe nella vita eterna. Se impiegherà la ricchezza per la propria carne, raccoglierà rovine.